

Branimir GLAVIČIĆ
Filozofski fakultet, Zadar

TREBA LI U *DAVIDIJADI* V 23 ČITATI *HIATUM* MJ. *HIACUM*?

Rukopisnu lekciju *hiacum*, emendiranu u *hiatum*, treba vratiti jer se pokazalo da je *hiacum* onodobna grafija za *Iacchum*, a to je isto što i *Bacchum*, to jest *vinum*.

Marulićeva je *Davidijada* došla do nas u pjesnikovu autografu koji je mjestimice zubom vremena, a napose vlagom, prilično oštećen i teško čitljiv tako da je uspostava izvornog teksta za potrebe kritičkog izdanja zadavala priređivačima nemalo teškoća. Te su danas, možemo sa zadovoljstvom konstatirati, gotovo u cijelosti otklonjene, zahvaljujući umnogome trudu akademika V. Gortana koji se u nizu priloga objavljenih pedesetih godina u časopisu *Živa antika* pozabavio tekstološkim problemima toga Marulićeva djela bilo da je riječ o takvim nedostacima prvih dvaju izdanja, Badalićeva¹ i Marcovicheva², bilo da se radilo o tekstu samoga Marulićeva autografa. Tako je do sada najbolji latinski tekst *Davidijade* priređen u trećem, a ujedno prvom dvojezičnom, latinsko-hrvatskom, Akademijinu izdanju god. 1974, koji je u nekim sitnijim pojednostima još poboljšan u četvrtom, a drugom dvojezičnom izdanju Književnoga kruga Split 1984.

No Marulićev autograf, i ondje gdje je sasvim čitak, zadaje znanstveniku još uvijek tu i tamo teškoća za pravilno razumijevanje i tumačenje. Takvo je i naše mjesto navedeno u naslovu. Osvrćući se na Marcovichevo izdanje *Davidijade*, Gortan među ostalim veli: »V 23 *hiacum* — takva je lekcija rukopisa, no kako *hiacum* nema nikakva značenja, treba je zamijeniti u *hiatum*.«³ Samo toliko, bez potanjeg argumentiranja. No kako ćemo vidjeti, neopravdano. Doduše, ako u bilo kojem rječniku potražimo spornu riječ *hiacum*, nećemo je naći, no to još ne znači da rukopisnu lekciju moramo

¹ Editio princeps J. Badalić, JAZU, Zagreb 1954.

² Drugo izdanje M. Marcovich, Mérida (Venezuela) 1957.

³ M. Marcovich, M. Maruli Davidiadis libri XIV, *Živa antika* VIII/1958, sv. 1, str. 174.

pod svaku cijenu emendirati. Dodajem ipak da se u Marulića kadšto slabije razlikuju *c* i *t*, što je Gortana moglo dodatno ohrabriti u njegovu brzom emendiranju. Interesantno je, međutim, da već *editio princeps* donosi *hiatum* mj. *hiacum* bez ikakva objašnjenja, što Gortan ne spominje.

Da bismo bolje vidjeli o čemu se zapravo radi, donosim sporno mjesto u širem kontekstu:

V 20   Inter conuiuas Nabalem forte maritum
            Cernit, qui manibus plenum cratera duabus
            Sustulit amplexus labiisque admouit et ore
            Exhaustum cupido totum consumpsit *hiatum*.

Naime, Abigaila zatječe muža Nabala na pijanci u trenutku kad on objema rukama podiže pehar pun vina i, požudno srčuci, ispija ga nadušak.

Nezgodna je strana predložene emendacije već to što ne daje dobar smisao. *Hiatus* naime u cijelom latinitetu, pa tako i u Marulića, znači uvijek i samo 'zjalo', 'ždrijelo', nešto što guta, proždire i sl., npr. *terrae hiatus* kad se kod potresa zemlja rastvori i proguta ljude. Međutim, na spornome mjestu u predloženoj emendaciji riječ *hiatus*, koja je gramatički usko vezana uz *exhaustum* i *consumpsit*, značila bi nešto upravo suprotno, tj. ne 'ono što guta', nego 'ono što se guta' — to posrkati i iskapiti — za što nema nigdje drugdje potvrde. Trebalo bi je dakle u tom novom značenju shvatiti kao lapsus ili samovolju samoga Marulića. Zbog toga mi je Gortanova emendacija već u momentu kad je predložena bila sumnjiva, ali sam je prihvatio u obama našim dvojezičnim izdanjima jer ni sam tada nisam nalazio boljeg rješenja.

Međutim, pripremajući jedan drugi Marulićev autograf za tisak, leksikon *Repertorium* — koji je, da usput kažem, dosad bio poznat kao *Multa et varia ex diversis auctoribus collecta* etc. (cio je naslov još dulji) — nedavno sam naišao na mjesto, fol. 167, gdje Marulić ispisuje stih iz Vergilijevih *Bukolika* VI 15 ovako: *Inflatum hesterno venas ut semper hiaco*. Dakle, na kraju stiha nalazimo istu riječ, ali u ablativu *o*-deklinacije, a ne kao u Gortana *hiatum*, gdje imenica *hiatus* pripada, naravno, četvrtoj deklinaciji, što mi je još pojačalo sumnju u opravdanost rečene emendacije.

Provjeravajući isti stih u modernim izdanjima, vidimo da glasi isto kao u Marulića, osim sporne riječi koja je svagdje napisana *Iaccho*! A radi se o Silenu koji je pijan još od »jučerašnjeg vina«. *Iacchus* je naime, kako je dobro poznato, jedno od brojnih imena boga Bakha, a njegovo ime u poeziji dolazi često u značenju apelativa 'vino'.

Tako je sada smisao spornoga mjesta u Davidijadi posve jasan: Nabal podiže pehar i požudno ispija cijelo vino.

Što se pak tiče neobične grafije *hiacum*, ona nam neće biti toliko čudna ako uzme-mo na um koliko se Marulićev, i ne samo njegov nego i onodobni pravopis razlikuje od klasičkoga. Kao prvo, to se ogleda u pisanju majuskula i minuskula, jer se i vlastito ime može pisati minuskulom, a kakav apelativ majuskulom; drugo, umjesto geminate nađe se jedan konsonant *i*, obratno, umjesto jednoga etimološki neopravdana geminata; treće, nepotrebno se piše *h* ili se izostavlja gdje je etimološki potrebno ili se pak, kao

ovdje, piše na krivom mjestu, kao npr. drugdje *Thimoteus* mj. *Timotheus*.

Nezgodna je u našem slučaju bila to što se sve navedeno našlo zajedno u spornoj riječi — i minuskula, i jednostruki konsonant, i aspiracija na krivom mjestu — i još se uvelike poklopilo s konjekturom *hiatum* koja daje kakav-takav smisao.

No, da završim. Gortanovu emendaciju *hiatum*, koja je ušla u oba naša navedena dvojezična izdanja, nije moguće zadržati, nego će trebati vratiti rukopisnu lekciju *hiacum* koja je otisnuta u Marcovichevu izdanju, iako njemu, najvjerojatnije, nije bilo poznato njezino značenje. To se pak može zaključiti pouzdano po tome što Marcovich nije tu riječ unio u svoj *Index nominum propriorum*.

I na koncu jedna napomena: ovo, naravno, nije jedina preostala neprilika koju istraživaču zadaje Marulićev tekst u cijelom svom opsegu. Teškoće s time u svezi nije moguće rješavati ni dobro ni u cijelosti samo pomoću današnjih normativnih priručnika, nego treba voditi računa i o raznovrsnim osobitostima i navikama svojstvenima Maruliću i njegovu vremenu, koje su često strane našem rezoniranju, baziranu na klasičkom obrazovanju. Ispravan je dakle put, kako se i ovdjekazalo — Marulića tumačiti Marulićem.

SHOULD *hiacum* BE READ AS *hiatum* IN MARULIĆ'S *DAVIDIAS* V 23?

Summary

The correction introduced by V. Gortan who believed that the word *hiacum* («having no meaning» in Marulić's *Davidias* V 23 should be read as *hiatum* cannot be retained, because it is obvious from another autograph of Marulić, i. e. the *Repertorium* (fol.167) that it is his usual spelling for *Iacchum*, and consequently the controversial point gives a completely clear meaning: (*Nabal*) *exhaustum totum consumpsit hiacum = Iacchum = Bacchum = vinum*.